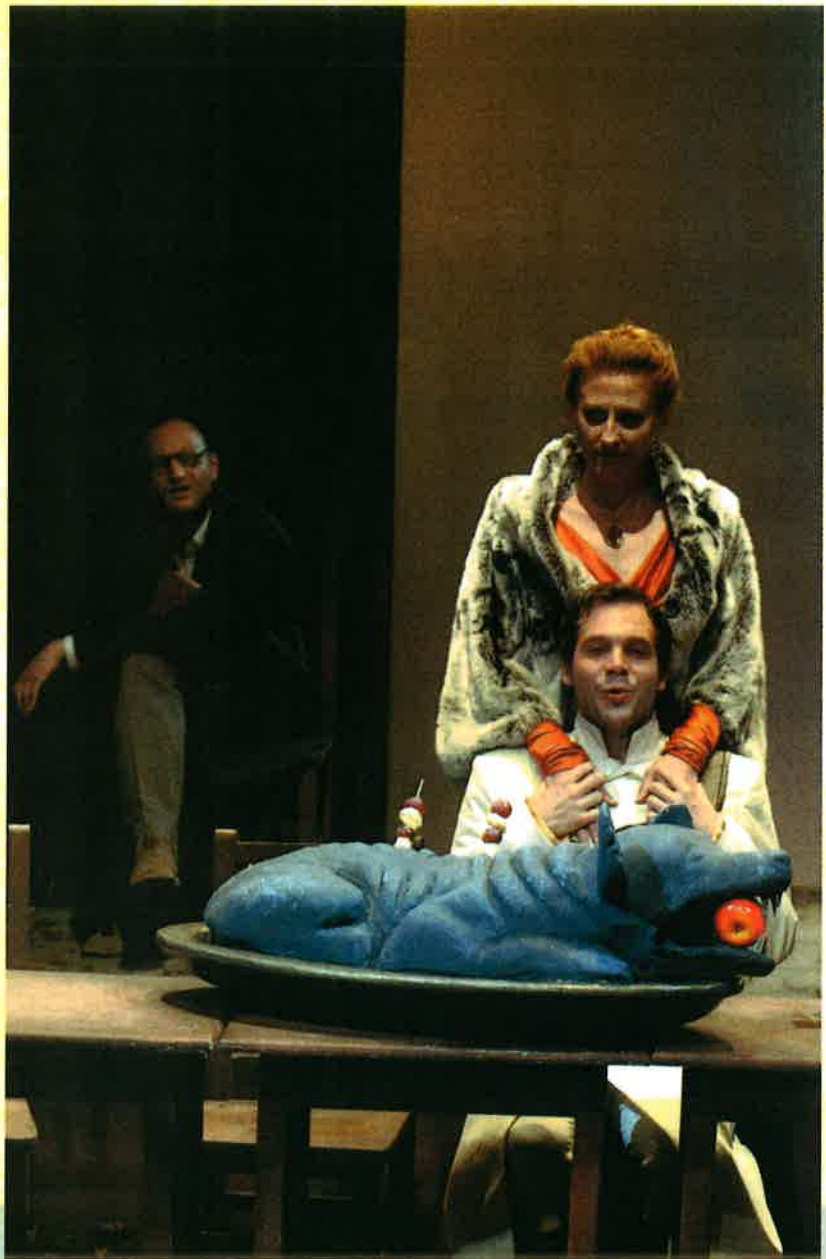

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI

SZEMLE

TÁRSADALOMTUDOMÁNY • IRODALOM • MŰVÉSZET

TIGRIS ÉS HIÉNA
INTERJÚ PUCSOK JÓZSEFFEL
SÁNTA FERENC RATKÓ JÓZSEFRŐL

2013
•
3

SÁNDOR L. ISTVÁN

„Vérrel írt táncrenddel”

Petőfi Sándor: Tigris és hiéna –
Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza

Elfelejtett klasszikus?

Petőfinek nem volt szerencséje a színházzal. Első drámai művét, az 1845-ben írt *Zöld Marcit* maga tépte szét, mert a Nemzeti Színház „drámabíráló választmánya” visszautasította. Az 1845 november-decemberében írt *Tigris és hiénát* pedig maga vette vissza a színháztól, mert az 1846 április elejére, a húsvéti vásár idejére kitűzött előadást Szigligeti Ede új darabja miatt előbb elhalasztották (pedig igazán csak a vásár idején telt meg a színház), majd pedig nem voltak hajlandók bérleten kívül bemutatni, ami anyagi és erkölcsi veszteséget jelentett a költőnek. Petőfi ugyan katasztrófális anyagi helyzetben volt, „de méltatlanságot azonban nem egy pár száz forintért, de egy pár ezerért sem tűnök senki ember fiától” – írta.¹ (Harmadik darabja viszont töredékben maradt. Ezt 1848-ban vagy 49-ben írhatta, és főszereplője Caraffa – Petőfinél Karaffa – császári tábornok volt, aki 1687-ben Eperjesen egész sereg hazafias érzésű magyart végeztetett ki”.²)

A *Tigris és hiéna* Petőfi életében nem került színpadra.³ A drámát először csak 1883 novemberében mutatták be Kolozsvárott. (Az ősbemutatót E. Kovács Gyula rendezte, a helyi sajtó lelkesen dicsérte, a pesti viszont fanyalgott, és tiszteletlenségnek, sőt kegyeletsértésnek minősítette, hogy az elfeledett darabot „felvonszolták a színpadra”.) Ezután ismét feledés borult a *Tigris és hiénára*, 1922-ben csak egy részletét játszották el Kolozsvárott.⁴

¹ Legyen az ember drámaíró! Petőfi Sándor összes prózai művei. <http://mek.oszk.hu/05900/05911/05911.htm#70> Ugyanakkor Vachot Imre másképpen meséli el a történetet. Szerinte „a színészek harsány hahotával jutalmazták Petőfinek bizonyos – már akkor is groteszknak ható – szövegeit, és állítólag az ifjú szerző egy ilyen alkalomkor tépte ki a sügő kezéből a példányt, vette vissza a darabját. KAZIMIR KÁROLY: Petőfi a körszínházban. Budapest, 1968. Magvető, 25.

² Szövegkritikai jegyzet Petőfi Sándor Szépprózai és drámai műveihez. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó, 409.

³ Könyvalakban is csak a megírása után két évvel, 1847-ben jelent meg.

⁴ KÁDÁR BOGÁRKA: A *Tigris és hiéna* a színpadon. Petőfi drámaírói kálváriája. Színház, 1973. január, 4–6. [KÁDÁR, 1973.]

A darab újbóli feltámasztására Kazimir Károly vállalkozott 1967 júliusában a Körszínházban (Sulyok Máriával Predszláva szerepében, Boricsot Mécs Károly, Sault Nagy Attila játszotta), majd ősztől a Thália Színházban játszották tovább az előadást számos ponton módosított szereposztással (például Ilona szerepét Pécsi Ildikótól Sütő Irén vette át, Sámson Sziertes Ádám helyett Inke László játszotta). Kazimir 1972 decemberében – Petőfi születésének 150. évfordulójára – felújította és részben átrendezte az előadását (a főszereplők maradtak, a mellékszereplők kicserélődtek.)

Magyar kőszínház repertoárjára újból csak 1993-ban került a *Tigris és hiéna*. A veszprémi előadást – melynek főszerepeit Szakács Eszter (Predszláva), Rancsó Dezső (Borics), Fazekas István (Saul) játszotta – Szigethy Gábor rendezte, aki 20 évvel korábban fontos tanulmányt is írt a darabról (*A drámairó Petőfi*⁵).

Ezután 20 év szünet következett a darab színpadi életében. Majd idén váratlanul két kőszínház is műsorra tűzte a *Tigris és hiénát*. Pontosabban a soproni Petőfi Színház bemutatója nem előzmények nélküli, hisz a színház új vezetéséhez rendezőként csatlakozó Katona Imre 1979-ben már bemutatta a művet az irányításával működő Universitas együttesel. (A produkció először Gyulán, szabadtéren került színre). Majd 32 évvel később, 2011-ben a celldömölki Soltis Színházzal is színre vitte a darabot. (Az alternatív társulat egy-két tagja eljátszotta szerepét a soproni előadásban is, amelyben a színház tagjai mellett Predszlávát Bánsági Ildikó alakította).

2013 májusában Nyíregyházán is színre került a darab. Az előadást Koltai M. Gábor rendezte, aki eddig – többnyire ismert klasszikusokat és kortárs szövegeket színre víve – nem igazán törekedett elfeledett drámai értékek színpadra állítására.⁶ Korábbi munkásságában leginkább a lengyel Stanisława Przybyszewska (1901–1935) Magyarországon ismeretlen darabjának⁷ színrevitele jelez hasonló igényt. A *Danton-ügy*⁸ sok szempontból a mostani *Tigris és hiéna*-bemutató előzményének is tekinthető. Mindkét esetben történelmi témát feldolgozó, lényegében ismeretlen darabból született kortárs élményeket erőteljesen kifejező előadás.

Költői dráma?

Bár a *Tigris és hiénát* időnként újra és újra felfedezi egy-egy rendező, a mű a fel-felújuló érdeklődés ellenére sem vált a(z) egyébként rendkívül konzervatív műsorpolitikát folytató) magyar színházak repertoárdarabjává. De irodalomtörténeti fogadtatása sem volt kedvezőbb. „A romantikus mozgalom monstruózus terméke, mely a színpad világítását a maga korában is aligha állta ki” – jelenti ki Havas Adolf,⁹ aki 1892 és

⁵ Petőfi tüze. Tanulmányok Petőfi Sándorról. Budapest, 1972. Kossuth Könyvkiadó-Zrínyi Katonai Kiadó [Petőfi tüze, 1972.]

⁶ Mint egy interjúból kiderül, Tasnádi Csaba, a Móricz Zsigmond Színház igazgatója ajánlotta a darabot Koltai M. Gábornak, hogy rendezze meg Nyíregyházán. A *Tigris és hiéna* mint aktualizált történelem. <http://www.kultura.hu/tigris-hiena-mint>

⁷ Przybyszewska darabja azért nem teljesen ismeretlen Magyarországon, mert belőle készült Andrzej Wajda 1983-as *Danton* című filmje, amit bemutattak nálunk is.

⁸ A Stúdió „K” produkcióját 2010 januárjában mutatták be Menszátor Héresz Attila, Kuna Károly, Kovács Krisztián főszereplésével.

⁹ Idézi HORVÁTH JÁNOS: Petőfi Sándor. Budapest, 1922. Pallas, 205.

96 között hat kötetben rendezte sajtó alá és látta el jegyzetekkel Petőfi összes művét. Ferenczi Zoltán 1896-os, tizenhárom kötetes Petőfi életrajzában „bírálja [a darab] fölépítését (ötletszerű; egységes terv hiánya), történelmi jellegét, mely csak a nevekre szorítkozik, borzalom-kereső törekvését..., elnagyolt jellemzését, a sok változás miatt ügyetlen technikáját”.¹⁰

Elődeivel egyetértve Petőfi-monográfiájában Horváth János kijelenti, hogy „a darab egyik fő gyengéje itt is az, hogy a jellem-fejlődés és események hatása helyett ötlet fordulatok, lyrai szeszélyek lökdösik előre a cselekvényt, s hogy az alakok mindegyik egy-egy lyrikus, ki indulatait, kifejezésre türelmetlenül folyvást ajkán hordja, nem pedig cselekvő akaratában edzi át”.¹¹

Ha a fenti sorokat nem értékelő, hanem leíró megjegyzéseknek tekintjük, akkor sok mindennel egyetérthetünk. „A kezdő költők előbb tudnak a nyelv és a jellemek tekintetében sikeresen alkotni, mint cselekményt szerkeszteni” – írja Arisztotelész a *Poétiká*-ban. Mindez érvényes Petőfire is. A *Tigris és hiénának* valóban elsősorban nyelvi erényei vannak. És ezek nemcsak költői természetű erények. Mert egyrészt fontos jellemzője a műnek az, hogy benne természetes módon illeszkednek a szereplők megszólalásaiba jelentésteli, izgalmas szóképek. „Nincs rá szükségem, hogy sorsomat másoknak elpanaszoljam” – válaszolja a száműzött Saul Galícia fejedelmének, Boricsnak, majd a lelkiállapotát kifejezve mégis hozzát teszi: „A nád recseg a veréb alatt, mely rászáll; a Kárpát némán tartja vállán a ránehezülő eget.”¹² Amikor Sámson nem ismeri meg egykori szerelmét, Predszlávát, akkor nemcsak elutasítást fejez ki a férfi válasza, hanem azt is, hogy mit gondol az öregasszonyról: „hogy az ördögbe ismernélek? Talán csak nem vagyok söprűnyél, hogy rajtam lovagoltál volna valaha Szentgellétre, boszorkány!”

De az efféle megszólalások – Horváth János állításával ellentétben – nem a szereplők lírikus megnyilatkozásai, hanem a drámai hatás eszközei. Azt is hozzátéve, hogy Petőfi szeme előtt – nyilván a shakespeare-i minta alapján is – olyan drámaforma lebegett, amely nem csak (vagy nem elsősorban) cselekményével hat, hanem verbális rétegével is. Például ezt a verbalításban megteremtett drámai hatást ismerhetjük fel Saul és Borics összecsapásában, amely nem egyszerűen csak indulatokat (s ezen keresztül viszonyokat) fejez ki, hanem tulajdonképpen cselekvés értéke is van, mert stigmát ragaszt a másikra, s így a nyelvi kifejezés erejénél fogva sorsot igyekszik szabni a másiknak. (Shakespeare-nél így működnek a jóslatok, az átkok.) „Galícia fejedelme, te olyan gazember vagy, amilyennek agyvelejéből még nem lakomáztak az akasztófákról táplálkozó hollók. Méltó volnál, hogy annyifelé aprítsanak, ahány akasztófa van az országodban, hogy mindenikre jusson belőle egy darab” – mondja Saul. „És te méltó volnál, hogy kofák leköpjék a nyelvedet, ki mesterségökben kontárkodik. Takarodjál!” – vág vissza Borics.

A *Tigris és hiéna* nyelvében nemcsak a szóképeknek, hanem az alakzatoknak is kiemelkedő szerepe van. Tulajdonképpen a szövegnek ez a (Petőfire mindig jellemző)

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo. 205–206.

¹² A darabot az alábbi kiadás alapján idézzük: Petőfi Sándor összes művei IV. Petőfi Sándor szépprózai és drámai művei. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó, 140–200.

retorizáltsága is a drámai hatást erősíti. Sokszor ugyanis az alakzatokra épülnek a dialógusok is. „Ha elfáradtál, ülj le; ha ehetnél, egyél” – fogadja (gondolatrítmust alkalmazva) Ilona királyné a zarándokot (azaz az álruhás Boricsot). „Vacsoránk végét járja ugyan már, de tán maradt még annyi, hogy te jóllakhatol” – teszi hozzá. Erre replikázik (ellentétes értelmű párhuzamot alkalmazva) Sülülü, az udvari bolond: „Hm, a mi asztalunkon vacsora végén is több van, mint más becsületes ember asztalán vacsora elején.”

Predszláva és menyé, Judit szintén retorikai alakzatokkal teli párbeszéde valójában az értékfelfogások vitáját tartalmazza. A jelenet azzal kezdődik, hogy az asszony megfeddi a fiatalasszonyt, hogy oly sokat futkározott a hegyoldalban, ez nem illik, mert már nem gyerek, és ha 16 évesen még annak is érzi magát, gondoljon arra, hogy fejedelemné. „Együgyű gyermek, oly kevésre becsülöd a trónt?” – kérdezi tőle. „És te, anyám, oly nagyra becsülöd, hogy méltónak tartod miatta lemondani az élet legszebb örömeiről” – kérdez vissza Judit. „Az élet legszebb öröme a trón” – vágja rá Predszláva. „A trónon ülni és uralkodni, ez földi istenség.” – „Tudja isten, én inkább ülök a szép zöld fűben, mint trónon, és jobban szeretem fejemen a virágkoszorút, mint a koronát” – ellenkezik Judit. „A koronának csak a súlyát érzem, a virágnak élvezem az illatát.”

Talán a fenti példák is bizonyítják, hogy azt ki lehet ugyan jelenteni, hogy a *Tigris és hiéna* hatáselemei között a nyelvnek kiemelkedő szerepe van, de azt semmiképp nem lehet nem észrevenni, hogy ez a nyelv drámai jellegű, illetve hogy Petőfinek jó érzéke van a dialógushoz, a szereplői nem egymás mellett, hanem egymással beszélnek. Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy a *Tigris és hiéna* nyelve – más kanonizált 19. századi klasszikus drámákkal ellentétben kevésbé régies, illetve kevésbé bonyolult, jobbra első hallásra is követhető, érthető, azaz összehatásában színpadszerű.

Kiigazítandó darab?

Ennek ellenére kevesen hisznek abban, hogy a darab eredeti formájában játszható lenne. Már az ősbemutatót jegyző E. Kovács Gyula is kiigazította. Igaz, „átdolgozása sehol sem érinti az eredeti mű eszmei és tárgyi magvát, inkább csak a színpadszerűség és drámaiság fokozása érdekében hagy el rövid párbeszédeket, és egy jelenetet ír a darabhoz, mellyel Petőfi egy helyen elkövetett következetlenségét kívánta kiigazítani.”¹³

De a drámát újra felfedező Kazimir Károly is átigazította a művet,¹⁴ bár ezt a kortársak „lelkesült és a Petőfi-szöveget tiszteletben tartó, a kisebb dramaturgiai változtatásokon túl inkább szövegértelmezésben megnyilvánuló restaurátori munká”-nak tartották.¹⁵

¹³ KÁDAR, 1973. 5.

¹⁴ A körszínházi előadás szövegkönyve nyomtatásában is megjelent: KAZIMIR KÁROLY: Petőfi a Körszínházban. Budapest, 1968. Magvető Könyvkiadó

¹⁵ FÖLDES ANNA: Petőfi a színlapon és a színpadon. Színház, 1973. április. 2.

Katona Imre is átdolgozta a *Tigris és hiénát*: „alaposan megkurtította a romantikusan áradó, színpadra szánt, de rendkívül nagy terjedelmű szövegfolyamot, amelyben ez a szinte sebészi beavatkozás pontosan láthatóvá-tapinthatóvá tette... Petőfi Sándor drámaírói erényeit, a helyzetek megrajzolásának, a cselekményszálak, konfliktusok mozgatásának képességét: Kompaktabb lett a darab” – olvasható a celldömölki előadásról.¹⁶

Talán nem meglepő, hogy a nyíregyházi bemutatóhoz is új szövegváltozat készült. De Peer Krisztián, Sediánszky Nóra és Koltai M. Gábor átdolgozása elsősorban nem Petőfi nyelvi kiigazítására törekszik. Ez abból is kiderül, hogy a fent idézett nyelvi példák majd mindegyike lényegében változatlan formában hangzik el a nyíregyházi előadásban. A színpadra állítók mégis saját nyelvi eszményükhöz igazították a darabot, nem azzal, amit megtartottak belőle, hanem elsősorban azzal, amit hozzátoldottak. Ezek a hozzátoldások, kiegészítések – amelyekkel később részletesen foglalkozunk – elsősorban arra szolgálnak, hogy kortárs élmények fogalmazódjanak meg az előadásban. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a nyíregyházi szövegváltozat dramaturgiailag sem akarja kiigazítani Petőfit, nem nyúl bele sem a szerkezetbe, sem a jelenetezésbe, nem módosítja a cselekményvezetést. Azaz nem kérdőjelezi meg a drámai természetét sem.

Ötletszerű cselekmény, torz jellemek?

Pedig az irodalomtörténetnek ez a legfőbb baja a művel. „Ha van műfaj, amely nem való Petőfinek, akkor a dráma az” – idézi Riedl Frigyeszt Szigethy Gábor.¹⁷ Határozott tételét később megismétli, majd ki is fejt a századforduló kiemelkedő irodalomtudósa. „Petőfi lényege és a dráma lényege közt nagy ellentét van. A dráma a legobjektívabb műfaj, Petőfi pedig a legszubjektívabb költő. A dráma formája, technikája, felépítése szigorúan meg van határozva, Petőfi pedig nem szereti a kényszert.”¹⁸ Mindebből egy markáns, de lényegében klasszicista szemléletű drámafelfogás bontakozik ki, aminek sem a romantikus dráma, sem a shakespeare-i mintákat figyelembe vevő drámaíró Petőfi nem felel meg.

Horváth János korábban idézett kifogásai mögött ettől eltérő, de hasonlóképp normatív felfogású drámaszemlélet sejlik fel. Horváth szemléletére nyilván a naturalista dráma hatott, ezért kifogásolhatta a *Tigris és hiénában* az „események hatása”-t figyelembe nem vevő ötletszerű cselekményvezetést, illetve a „jellemfejlődés” hiányát.

Fél évszázaddal később Pándi Pál a romantikus dráma kontextusában igyekszik elhelyezni a darabot („a francia, sőt a német romantikus dráma hatását mutatja”), de ez alapján is csak hibákat fogalmaz meg: a mű szerinte „halmozott borzalmaival, gyűlölettől torz jellemeivel (Borics, Predszláva)” hat.¹⁹

¹⁶ ÖLBEI LÍVIA: Petőfi új arca, most már a kamaraszínpadon. Vas Népe online. Megjelenés: 2011. szeptember 21. Olvasható a Soltis Színház honlapján: <http://www.soltisszinhaz.hu/pages/cikk.php?id=9>

¹⁷ SZIGETHY GÁBOR: A drámaíró Petőfi. In: Petőfi tüze, 1972. 288.

¹⁸ Idézi Uő. Uo.

¹⁹ PÁNDI PÁL – PÁMAI KÁLMÁN: Petőfi Sándor. Budapest, 1973. Gondolat Kiadó. Az 1964–66 között kiadott hatkötetes *A magyar irodalom története* harmadik kötetében ugyanez az egyetlen mondat olvasható a darabról, mint a kismonográfiában.

Ha nem a drámaműfaj (folyton változó) jellemzőiből, hanem a *Tigris és hiéna* sajátosságából indulunk ki, akkor megállapíthatjuk, hogy Petőfi mind a cselekménnyel, mind a figurákkal határozottan bánik. Annnyiban valóban a romantikához kapcsolható műve, hogy a legfőbb szereplőit egy-egy nagy szenvedély mozgatja. Sőt! – egyetlen nagy szenvedély. Mert a darab főszereplőinek mindegyikét a bosszúvágy hajtja. De emögött nem tömeges jellemtorzulást sejtethetünk, hanem közös életproblémát.

A *Tigris és hiéna* egyik legfontosabb jellemzője – s egyik legfőbb erénye –, hogy nem egyetlen hőse, hanem több egyenrangú főszereplője van. A két fiatal hős, Borics és Saul mellett – akik tükörképei és ellentétei is egymásnak – legalább ilyen fontos szerepe van Predszlávának is, és hozzá kapcsolódóan Sámson sorsát is végigkövethetjük. A darab második felében egy újabb páros kerül a középpontba: II. (Vak) Béla király és a felesége, Ilona. (Bár kevésbé kifejtett a sorsuk, de határozott helyet foglal el a darabban Borics felesége, Judit, illetve a fejedelmi család szolgája, Milutin is.)

A *Tigris és hiéna* valamennyi főszereplőjét a helyzetükkel való elégedetlenség űzi: másra, többre hivatottnak tartják magukat, mint amilyen helyzetben jelenleg vannak. De ezért az identitás-válságért másokat tesznek felelőssé, akiken meg is próbálnak ezért elégtételt venni. A bosszúvágyuknak ez az alapja: nem remélik, nem remélhetik helyzetük alapvető megváltozását. Így elsősorban nem is tettekben, inkább csak bosszúban gondolkodnak. Ezért Petőfi nem is a cselekményépítésre, hanem a szereplők közös szenvedélyére helyezi a hangsúlyt. A darab vezérszólamává tett bosszúvágy nem előrehaladó cselekményben, hanem azt kifejtő tematikus egységekben fogalmazódik meg.

Ebben is rokona a *Tigris és hiéna* Shakespeare drámáinak. Meg abban is – amit Alekszandr Gerskovics vett észre –, hogy Petőfi önálló értékű jeleneteket írt, amelyek önállóan, magukban érdekesek, hatásosak, s nem azért, hogy egy nagyobb cselekményív alkotórészei. Shakespeare elsősorban hatásos jeleneteket írt, s ezek mozaikosan illeszkedő szerkezetéből csak a mai olvasói, nézői igény próbál (sokszor hiábavalóan) logikus cselekményt felépíteni. Gerskovics szerint Petőfi „revíziónak vetette alá magát a drámai szerkezetet is. A korábbi szerkezet azon épült fel, hogy az egyik jelenet közvetlenül a másiktól folyt. Petőfi viszont úgy szervezte meg a cselekményt, hogy minden jelenet mintegy magában befejezett legyen, habár csupán része egy monumentális képnek.”²⁰

A romlás színtere

Akár a fenti idézet szellemében is foganhatott a nyíregyházi előadás színpadképe, hiszen Koltai M. Gábor rendezése a különböző helyszíneken játszódó jeleneteket egyetlen közös képben fogja össze, azaz olyan állandó térbe helyezi el a jeleneteket, amelynek nagyon erős vizuális hatása van.

A Vereckei Rita tervezte díszlet egy csupa üveg csarnokot, kocsmát, szobát ábrázol. Olyan teret, amely néhány asztal és szék behozatalával, illetve áthelyezésével a

²⁰ GERSKOVICS, ALEKSZANDR: Petőfi, a drámaíró. Színház, 1973. január. 3.

darab bármelyik helyszínévé átalakítható. A *Tigris és hiéna* ugyanis Shakespeare (vagy a német romantikusok) drámáihoz köthető annyiban is, hogy nyitott drámaformát alkalmaz: számtalan helyszínen játszódik a történet, amelyek szabadon változnak. (Sőt Petőfi az időt is nyitottan kezeli, ez is szabadon áramlik, az egyes cselekménymozza-
natok közötti időintervallumokat inkább csak sejtjük, semmint pontosan tudjuk.)

A shakespeare-i hagyományokra utal a nyíregyházi előadás térhasználat is, hisz az angol reneszánsz színház állandó színpadképe a gyors színváltásokat tette lehetővé, illetve azt, hogy a néző bármelyik helyszínt oda tudja képzelni a színpadra, ehhez elegendőek voltak a szövegben elhangzó utalások. Ez a *Tigris és hiéna* mostani előadásában is így működik. Egyetlen nagy különbség azonban van: a nyíregyházi előadás színpadának a látványértéke is fontos.

A romlás színterét látjuk, egy szétesőben lévő épületet, hiszen a falakat helyettesítő üvegtáblák vagy koszosak, vagy töröttek, de sok helyen hiányoznak is már. Az enyészet jele az is, hogy a földön törmelékek, fakéreg- és gyökérdarabok, mintha a természet akarná magának visszafoglalni az épületet. Ezt az érzetet erősíti, hogy életnagyságú, kitömött állatok állnak a díszletben: jobbra egy hiéna, hátul talán egy tigris, az egyik ablakon mintha egy medve (???) nézne be. Ezek a jelzések elemelik a valóságtól a díszletet, azt sugallják a nézőnek, hogy ne természetes helyszíneként, hanem szimbolikus térként tekintsen rá.

Nemcsak a szereplők életterének jelképe ez a romló csarnok, hanem közös világunké is (afféle bizarr országszimbólum), hisz a 12. században játszódó történetet jó néhány jelzés meghosszabbítja a ma felé. Ezek nagy része verbális, illetve színházi megoldás, de vannak erre utaló vizuális jelek is. Például az ablakon látható maszatfoltok néhol sajátos arcképekké állnak össze. A jobb sarokból Petőfi dagerrotípiája sejlik fel, mellette mintha Deák Ferenc portréját látnánk. (Esetleg Arany Jánost ábrázolja a foltokból összeálló kép?) Petőfi felett mintha Kossuth képe derengene fel, de más történelmi figurákat is felismerni vélünk. Mintha egy furcsa történelmi panteonban járnánk, ahol a „hősök” képei előtt antihősök mozognak: Magyarország romlásának árnyékfiguráiként játsszák el történetüket. (Ugyanis Petőfi dramaturgiájának nemcsak az az érdekessége, hogy a darabnak több hőse van, hanem az is, hogy ezek egyike sem tekinthető egyértelműen pozitívnak.)

Tematikus szerkezet

A nyíregyházi előadás metaforikus közelítése, szimbolikus szemlélete illik a *Tigris és hiéna* világához. Petőfi abban is Shakespeare (vagy a német romantikusok) rokona, hogy ugyan történelmi drámát ír, de figuráit – annak megfelelően, ahogy a középkori vagy a 18–19. századi ember látta a jelenkorától különböző történelmi időket – nem egy konkrét társadalmi korszakba helyezi, hanem a krónikák homályos múltjába, általános időtlenségébe. Azaz sem történelmi hitelességre nem törekedett, sem az egykori hatalomgyakorlási technikákat nem próbálta rekonstruálni. Jelenkorának emberi és társadalmi tapasztalataiból indult ki, ennek teremtette meg a mítikus távlatait az események múltba helyezésével. Koltai M. Gábor is hasonlóképp közelített a darab-

hoz. „Petőfi sem II. Béla koráról akart beszélni a műben, hanem részben a sajátjáról, részben pedig az országban megállás nélkül zajló, rettenetes módon ismétlődő mechanizmusokról” – mondta a már említett interjúban.²¹

Ugyanakkor a darab sajátosságai között az is fontos, hogy Petőfi nem cselekményt szerkeszt, nem akar lépésről lépésre végigvezetni történetszálakat, hanem tematikus szerkezetben gondolkodik. Így a darab egészében sem a történeten van a hangsúly, hanem egy meghatározó téma (a bosszúállásra tett kísérletek) különféle variációit látjuk kibontakozni. Ennek során az is nyilvánvalóvá válik, hogy az egyes szereplők egymás sorsának analógiái (párhuzamai és ellentétei).

Szövegváltozat

Rögtön ez derül ki a *Tigris és hiéna* első jelenetéből, amelyben két száműzött találkozik valahol a világ szélén. Petőfinél Borics, Galícia fejedelme egyszerűen belebotlik egy ismeretlenbe. Koltai M. Gábor rendezésében Borics (Vicei Zsolt) előbb hosszan nézi a földön fekvő fiút, majd a lámpát igazgatja, végül járkálni kezd zaklatottan, feldúltan a térben. És amikor nem bírja kivárni, hogy a másik felébredjen, akkor a puskájával megböki Sault (Vaszkó Bence), aki kábán, nyugősen kezd ébredezni.

És mikor beszélgetés kezdődik köztük, akkor apró jelzéseket kapunk arról is, hogy a nyíregyházi előadás készítői milyen finoman bánnak Petőfi szövegével. Nagyrészt meghagyják az eredeti mondatokat, csak finom igazításokkal teszik maivá a szöveget, miközben megmarad a régies íze is. „Hallottad: mit mondtam, ki vagyok?” – kérdezi az idegentől Galícia fejedelme. „Mégis így félvállról mersz velem beszélni, mintha a *csicskásod* volnék?” (Petőfinél a társad szó szerepel.) „Ha nem vagy az, még lehetsz” – vág vissza (mind a darabban, mind az előadásban) Saul (ami nyilván az előadásban sértőbb, hisz a darabban a fejedelem csak az egyenrangúságot tétélezte fel, a nyíregyházi változatban a szolgaságra használt egy dehonesztáló kifejezést). Majd Petőfinél így folytatja Saul: „Hanem most nekem is van egy szóm hozzád. Galícia fejedelme, te engem gazembernek nevezted.” A nyíregyházi szövegváltozatban viszont előbb kérdez: „Figyelj, te... mit mondtál, hol vagyunk?” Ebben nem csak a lefitymáló „te” formula sértő, hanem az is, hogy erre Boricsnak rá kell vágnia Galícia nevét, amit nem ismerhet, nem azonosíthat azonnal akárki. Azaz valójában maga ismeri be, hogy egy ismeretlen, jelentéktelen „birodalom” ura, tehát nincs súlya annak, amivel tekintélyt akart magának teremteni. Azaz többszörösen is sértő, ahogy Saul megismétli és kiegészíti a szavait: „Figyelj, te, Galícia fejedelme, te engem gazembernek nevezted”. Petőfinél erre Borics rávágja, hogy „Az vagy, gazember!” A nyíregyházi szövegváltozatban Borics nem keményen szól vissza, hanem Saulhoz hasonlóan maga is cinikusabb hangot üt meg, azaz ő is visszakérdez: „Nem az vagy?” Saul vissza akarja háritani a sértést Boricsra: „S én azt mondom, hogy ezt nekem gazember mondja” – fogalmaz Petőfi. A mai szövegváltozat itt egyszerűsít, egyértelműsít: „Én azt mondom, te vagy gazember.” „Hah, nyomorú féreg!” – fakad ki erre Borics Petőfinél. „Te senki” – mondja egyszerűen Nyíregyházán.

²¹ Tigris és hiéna mint aktualizált történelem. <http://www.kultura.hu/tigris-hiena-mint>

Mondatról mondatra végigkövethetnénk a Petőfi-darab és a nyíregyházi előadás szövegét, de a legtöbb helyen hasonló eredményre jutnánk. Azaz az alkotók, Peer Krisztián, Sediánszky Nóra, Koltai M. Gábor többnyire megerősítik, finoman árnyalják, egyszerű, okos megoldásokkal korszerűsítik a *Tigris és biéna* nyelvét.²²

De sokat mondanak a húzásaik és a betoldásaik is. Az imént idézett jelenetből például kihúzták, hogy az összecsapásuk után Borics azt kérdezi Saultól: „Ember! Ördög vagy?” Nyilván túlságosan kibeszélő lett volna ez a formula, még ha Saul szellemesen is replikázik rá: „Vagy egyik, vagy másik. Mind a kettő tán csak nem lehetek egyszerre.” Ez azonban kimarad az előadásból. Később – mind Petőfinél, mind az előadásban – Borics megkérdezi, hogy „miért hagytad el azt a szép Magyarországot”, mire Saul az előadásban visszakérdez: „Azt a szép, virágos, kincses, délibábos Magyarországot?” Fontos ez a betoldás. Az előadás szövegváltozatának más pontjain is tapasztalunk hasonlót, hogy a nyíregyházi változat Petőfi hol nyíltabb, hol rejtettebb pátoszáat a ma elkerülhetetlen iróniájával vegyíti.

Érzelmek zűrzavara

A *Tigris és biéna* első jelenete – az előadásban is – abba a tematikus egységbe illeszkedik bele, amelyben megismerjük a főszereplőket, megtudunk valamit a helyzetükről is, de még többet a lelki-, érzelmi állapotukról.

Mint említettük, az első pillanatokban megismert két figura sok szempontból egymás tükörképének tekinthető. (A darab későbbi menetében az is kiderül róluk – amiről nekik természetesen sejtelmük sem lehet –, hogy valójában ikertestvérek.) Sault nemrég száműzték Magyarországról, ennek nem derül ki a konkrét oka, de ez számára éppúgy sorcsapásnak tűnik, mint Borics számára a saját helyzete. (Galícia fejedelme az egykori magyar királyné, Predszláva fia, de az asszonyt hűtlensége miatt gyermekével együtt száműzte Kálmán király, s a fiúnak, Boricsnak kárpótlásul adta Galíciát. Borics ezért nem érzi otthonának ezt a fejedelemséget, mert az álmai birodalmából való kítaszítotttságot jelképezi.)

A két száműzött előbb összecsap, majd összebékül. A darabban kardot rántanak, amit Saul kiüt Borics kezéből. Az előadásban a fejedelem a sértésre („gazember”) megragadja Saul gallérját, és rázni kezdi, mire a fiú egyetlen mozdulattal eltaszítja magától Boricsot, aki messzire tántorodik. Ekkor mondja Saul, hogy „máskor ragadd meg becsületesebben” – ez a darabban a kardra vonatkozik (és ott a markold ige szerepel). „Te nekem tetszeni kezdesz” – mondja erre Borics, ami olyannyira igaz, hogy még a várába is meghívja az idegent. De az első pillanatban megütött ambivalencia mindvégig jellemezni fogja kettőjük hullámzó kapcsolatát.

²² „Földönfutónak hol a hazája? Együgyű kérdés” – válaszolja Saul a darabban Boricsnak arra a kérdésre, hogy hol a hazája. A darabban az utóbbi mondatot a „ilyen ostoba kérdés már ez” felhorkanás helyettesíti, mite joggal kérdezi az előadásban Borics azt, hogy „most szórakozunk egymással?” hiszen tényleg nincs szó többről köztöködésnél. A darabban a „Ne légy szórászálhasogató” kifejezés szerepel. „Hm, te karddal, nyelvvel egyaránt vágsz” – mondja például a darabban Borics Saulnak, amit az előadásban a „te szeretsz vagdalkozni” kifejezés helyettesít, lévén, hogy kard elő sem kerül, viszont a vita, ha lehet, még erősebb a két szereplő között.

Az ellentétre épül Borics anyjának, Predszlávának (Szabó Márta) és feleségének, Juditnak (Jenei Judit) a jelenete. Mint ahogy a korábban idézett szóképeikből kiderül, az asszony számára a királynői szerep, az uralkodás a legfőbb érték, a darab szerint 16 éves Judit a legfőbb jónak az élet „gyermeki” örömeit tekinti. Ezt az előadásban megerősítik a gesztusok, Judit a padon egyensúlyoz, miközben arról beszél, hogy milyen öröm a fűben futkosni. Predszláva erős, határozott gesztusai viszont valóban királynői alkatot sejtetnek.

A következő jelenetet szintén az ellentét szervezi: ekkor Predszláva és Borics gyűlölködő összetartozása áll a középpontban. Az erős hatásra törekedve Petőfi dramaturgiai hibát is elkövet: Borics szinte tudomást sem vesz Juditról (közömbösen, ridegen bánik vele), pedig Borics később kijelenti, hogy Judit az egyetlen, akit szeret a világon. Predszláva korábban rosszindulatúan kijelentette Juditnak, hogy Borics nem szereti őt, ezt többször is elismétli – az előadásban különböző hangsúlyokkal, ami egyre rémültebbé teszi Juditot. Ugyanakkor a hazaérkező fejedelem viselkedését nem tudjuk nem ennek a bizonyítékként látni, hiszen szinte tudomást sem vesz a lányról. Ezt a dramaturgiai hibát csak picit tudja korigálni az előadás: Judit tesz gesztusokat Borics felé, bár a férje nemigen reagál erre, de Judit jelzi, hogy megérti, hogy a fejedelemnek gondjai vannak, biztos benne, hogy később majd megenyhül. Ugyanakkor némileg eltereli a figyelmünket az, hogy az előadás a férj és feleség viszonya helyett arra helyezi a hangsúlyt, hogy az anya és gyermeke között szunnyadó gyűlöletet jelezze.

A következő jelenet fejezi ki legteljesebben az érzelmeknek azt a zűrzavarát, amelyre a darab első tematikus egysége (az első felvonása) épül: Borics és Predszláva jelenetébe belép Saul is,²³ mire az asszony zavarodottan kezd el viselkedni. Rémülten kérdezősködik, hogy ki ez az ember, majd azt követeli hisztérikusan, gyűlölködve Boricstól, hogy küldje el az idegent, aztán – miközben azt kéri Saultól, hogy menjen el – zokogva magához öleli a fiút. Majd hisztérikussá fordul sírása, és csókolgatni kezdi Sault. Ez a furcsa viselkedés egyrészt rejtélyt teremt („Bolondok közé jutottam?” – lép hátra értetlenül Saul), másrészt feszültséget kelt.

Mikor Saul önként távozik, Borics előbb megfenyegeti az anyját (vissza fogja küldeni a kolostorba, ahonnan kihozta), majd visszahívhatja Sault. Predszláva és Borics összecsapása nem egyszeri szituáció, hanem egy állandósult állapot kifejeződése, ezért nem hat meglepően, hogy az éjszaka Predszláva megjelenik Borics szobájában, hogy megölje őt. Az előadás szépen árnyalja ezt a szituációt, miközben teljes egészében megtartja Predszláva monológját. Az asszony elszántan lép be törrel a kezében, de az utolsó pillanatban visszaborzad, vitára kelnek benne a gyűlölettel az anyai érzések, próbálja meggyőzni magát, közben tehetetlenül a fia mellé ül, aki önkéntelenül az ölébe hajtja a fejét, erre – és egy külső mennydörgésre – felriad, és csodálkozva néz a törre, amit az anyja tart a kezében. „Mit akarsz, édesanyám?” – kérdezi. „Meg akartalak ölni, édes fiam” – válaszolja nyugodtan Predszláva. Mire a fiú most már tudatosan fekszik az anyja ölébe. „Hát ölj meg, ha mersz” – mondja közben. A gesztus

²³ Elég ügyetlen a magyarázat, hogy miért nem egyszerre érkezik a vendéglátó és a vendég. „Ej, uram, hát nálatok így bánnak a vendéggel, hogy becsapják orra előtt az ajtót, és kinn hagyják ácsorogni” – méltatlankodik Saul.

is azt jelzi, mint a szavai: „Édesanyám, te olyan gyáva vagy, amilyen gonosz”. „Öljelek meg én?”²⁴ – vált hirtelen hangot, de a nyugalma azt jelzi, hogy inkább intellektuálisan s nem indulatból gondolja végig az eshetőséget, hisz „előbb-utóbb is csak ez lenne a vége” annak a gyűlölködő összetartozásnak, ami a fiú és anyja kapcsolatát jellemzi.

És Borics csak akkor jön indulatba, amikor a gyűlölete okát tárja fel: határtalan ambíciót²⁵ érez magában, amiből nem válthat be semmit sem, mert be kell érni a „nyomorult, szaros galíciai hercegség”-gel²⁶ a magyar trón helyett, amit azért veszített el, mert az anyja megcsalta a férjét. (Fontos kiegészítése az előadásnak az a motívum – ilyesmiről szó sincs Petőfinél –, hogy Borics állandóan régi pénzerméket keres, hogy megbizonyosodjon, hogy hasonlít-e Könyves Kálmánra, valójában az ő fia-e, de Vak Béla birodalmában már kivonták azokat a pénzeket, amelyen a királyt megvakítató előd képe látható.²⁷) Végül hirtelen indulatból veti rá magát Borics Predszlávára, és fojtogatni kezdi. Mindebből azért nem lesz tett, mert a sikoltozásra megjelenik Judit. Ez a helyzet a lány érzelmeiben is fordulatot jelent. A gyilkos indulatát visszafojtani kényszerülő Borics a feleségével is kiabál, miközben épp az ellenkezőjét akarja mondani neki. Azonban – mint később kiderül – Judit kiábrándult a férfiből, amikor meglátta, hogy az anyját fojtogatja. Predszláva, a látszat fenntartása miatt, távoztában köszönetet mond a fiának, hogy segített neki, de úgy mondja ezeket a szavakat, hogy valójában sötét fenyegetésnek hat, amely előrevetíti majd a későbbi fordulatokat. Az ajtóból még visszaszól: „Tigris”, mire Borics magában morfondírozva, de sötét tónusban válaszol: „hiéna”.

Az érzelmek káoszát fejezi ki az a vihar is, ami az éjszaka tombol, és amit Borics azonnal belső állapotként értelmez.²⁸

Kocsma-Magyarország

A *Tigris és hiéna* második tematikus egysége az érzelmek zűrzavarából fakadó, különféle szálakból elindított összeesküvéseket halmazza. Tulajdonképpen ez már az első felvonásban elkezdődik, amikor Borics ráveszi Sault, hogy legyen a kéme, készítse elő trónkövetelő betörését Magyarországra. Hogy ez a szövetségkötés mennyire látszólagos, kiderül a második felvonás első jelenetéből, amikor Saulnak elég belehallgatnia a hazafiak kocsmai beszélgetésébe, hogy eldöntse, mégsem lesz hazaáruló.

Petőfi csapszékekben játszódó egyszerű jelenetet ír, amelyben közemberek éltetik a hazát. „Nem tudom: úgy van-e máshol is, mint itt nálunk Magyarországon? Itt, minél kevesebb kivétellel, csak az a valódi hazafi, ki semmit sem tehet a hazáért” – mondja az egyikük. „Vesszen minden hazaáruló!” – kiáltják a többiek, és emiatt Saul elszégyelli magát, hogy akárcsak gondolatban is erre vetemedett.

²⁴ A darab szövegében nem kérdő formula szerepel: „Megöllek hát én tégedet.”

²⁵ Petőfi a nagyravágyás szót használja.

²⁶ „E nyomorú galíciai hercegséget” – írja Petőfi.

²⁷ Petőfi itt pontatlanul használja a történelmi neveket: Predszláva, a kijeji nagyfejedelem lánya II. (Vak) Béla anyja volt (a szintén megvakított Álmos herceg felesége). Könyves Kálmán második felesége a kijeji nagyfejedelem lánya, Eufémia volt. Ő volt a törvénytelen Borisz anyja.

²⁸ „Villámlik, mennydörög. Épen, mint lelkemben.”

A nyíregyházi előadás alkotói teljesen átírták ezt a jelenetet. Arra használták fel a kocsmai beszélgetést, hogy jellemezzék azt a közeget, amelyben a főszereplők története lezajlik. Azokat a szempontokat, érzelmeket, indulatokat jelenítették meg, amelyek meghatározóak a mindennapokban, az emberi, társadalmi viszonyokban. Csupa részeg beszélget, akiből kontrollálatlanul buknak elő a formátlan érzések, a felhorkanó indulatok, a megkérdőjelezhetetlen előítéletek. Ez a csapongó, burjánzó beszélgetés (ami csak kívülről tűnik mulatságosnak) épp ellenkező értelművé fordítja át a hatást, amit a darabban Saulra tesz. „Ha ti magyarok vagytok, akkor én nem vagyok magyar” – mondja az előadásban. – „Micsoda leszedált, széthazudott, elgyávult ország, ezt még elárulni is minnek.”

És valóban az derül ki a kocsmai magyarok beszélgetéséből – akik mindegyike hatalmas bajszot visel –, hogy valóban hihetetlen zűrzavar van a fejekben. Egyrészt tombol benne a „büszke magyar” tudat, ami formát és bizonyítékot keres magának, és ebből fakadóan a legabszurdabb kijelentésekhez vezet.²⁹ Ez a büszkeségtudat indulatot vált ki minden más nemzetiséggel szemben (amiből szintén elképesztően mulatságos kijelentések következnek³⁰). Ehhez a motívumhoz kapcsolódik az előadásban az a következetesen végigvitt ötlet – aminek szintén nincs nyoma Petőfinél –, hogy az országot valóban számtalan nemzetiség lakja, így a szereplők – még a hierarchia legmagasabb szintjein állók is – a származásuknak megfelelően a legkülönbözőbb nyelveken szólalnak meg. Ilona királyné (Széles Zita), amikor igazán indulatba jön, szerbül beszél, Judit, Borics felesége görögül szólal meg, Milutinnak (Rák Zoltán) viszont szlovák szavak szaladnak ki a száján. Tehát miközben az emberi viszonyokat tekintve a legtermészetesebb szimbiózisban élnek az országban a különböző nemzetiségek, a fejekben tombol az idegengyűlölet.

Ugyanakkor vallási, ideológiai szempontból is teljes a zűrzavar. „Az ember vagy jó keresztény, vagy jó magyar! Kettő egyszerre nem lehet” – jelenti ki az egyik kocsmai magyar. Majd később feltárul valami homályos ősmagyar identitástudat, amely ismét csak a büszkeség bizonyítékául szolgál,³¹ majd elvezet Togrukt, „a lángoló ősvarangyot” éltető tilalmas dal elénekléséig.³²

A kocsmai magyarok büszkeségtudata szüntelenül a „kisország vagyunk” frusztrációval kereszteződik. Ez nyilván nem a 12. századi történetből, hanem a mai történelemtudatból adódik. Ebből a szempontból számtalan anakronizmust engednek meg

²⁹ „Rokontalan nép vagyunk...” „Rokontalan nép, mert királyi nép.” „Egyedül vagyunk Európában, mint a zsebtolvaj ujjja.” „De mért vagyunk egyedül? Miért akarnak megfojtani? Mert mi vagyunk a legtehetségesebb nép Európában! Hát mi találtuk föl a szakócát meg a kacagányt, a sátorcöveket, a kereket. Meg az élve megnyúzást.” „Meg a spriccet.”

³⁰ „Mert itt a baj. Hogy ez egy túlságosan vendégszerető nép! Aztán mire szétnézünk, már mindenhol ezek a szlávok, németek, görögök, zsidók. Hogy az ember már lábujjhegyen jár a saját hazájában.” „Miért, a zsidóval mi a baj?” „Hogy zsidó.” „De legalább nem német, meg nem bolgár, vagy szláv.”

³¹ „Dehogy vagyunk mi rokontalanok! Mi vagyunk az ősfá gyökere. Minden híres ember vagy magyar, vagy a szülei voltak magyarok. Mert az, hogy Jézus, az hagyján, de Pilátus!” „Meg Péter, meg Júdás, mind magyar. Párthus, azaz magyar.” „Mert itt van, mondjuk Esztergom. Mi az ősi magyar neve? Istergám. Érted – Istár kapuja. Azon vonultunk át Babilonban.”

³² „A papjaik meg azt mondják, hogy ez Istentől való. De milyen Istentől, kérdem én? Mert a lángoló ősvarangyot, Togrukt már láttam, láttam a saját két szememmel, meg érzem itt a szívemben is.” „Togrukt, Togrukt, már nem is mesélhetek a gyerekeknek, mert visznek a börtönbe.”

maguknak a nyíregyházi előadás alkotói. Miközben a főszereplők világát a történelmi múltból a jelenkori gondolkodás- és viselkedésmód felé közelítették, a kocsmai háttérfigurák világát – akiknek jelenlétét a görög drámákból ismerős kóruddá bővítették – a jelenből vetítik vissza a múltba. Ugyanis a kocsmai beszélgetők észjárásában mai rögeszmékre ismerni. „Ez Magyarország!” – gondoljuk szomorúan. (És azt is konstatáljuk, hogy valószínűleg ebből a jelenetből származik az az ötlet, hogy egy időtlen, romos kocsmában játszódjon az előadás.)

Bosszútervek

A kocsmában váratlanul megjelenik Predszláva, és ezzel folytatódik a *Tigris és hiéna* története, melynek második tematikus egységét az összeesküvések határozzák meg. A kialakuló közös bosszútervek valójában látszólagos szövetségkötések a közös érdekek alapján, amelyek később átmenetinek bizonyulnak, és a „szövetségesek” rendre egymás ellen fordulnak.

Borics valóban kolostorba küldte Predszlávát, de a szolga, Milutin, akinek gondjaira bízta, átszökött vele Magyarországra. Az asszony „bosszúfrigyet” ajánl Saulnak Sámson ellen, akit mindketten ellenségüknek tekintenek. (Hogy miért, az egyelőre homályban marad.) Saul a darabban csak úgy fogadja el az ajánlatot, „ha honárulás nélkül is megeshet a bosszú”, de hogy mit kell tennie ezért, az egyelőre titok marad.

Az előadás azzal hitelesíti a homályos alkukötést, hogy egyetlen erős érzelmi állapotból vezeti le, így el is maradnak a meggyőzés Petőfinél olvasható fordulatai, emiatt egy rövid, sűrített jelenet születik. A kocsmában hallottak hatására összeomlott Saul³³ szeretettel öleli magához Predszláva,³⁴ így a fiúból váratlanul kiszalad az apjával szembeni csalódottság is, ami az országban való csalódottságra rímel.³⁵ Így a Predszláva által ajánlott bosszúterv lehetséges elégtételnek tűnhet, a kétségbeesésből kivezető útnak, ami az önbecsülés visszanyerésének lehetőségét is kínálja. Hogy ismét férfiként tekinthessen magára Saul. („Talán te félsz, kisfiam, de én nem. Akit bosszúállás vezérel, az nem nyafog, mint egy pelenkás gyerek” – veti oda távoztában Predszláva Saulnak, nem minden célzatosság nélkül, aki ekkor erőt vesz magán, és követi őt.)

Az ez után következő jelenet egyszerre tekinthető az előzővel párhuzamosnak és ellentétesnek: Predszláva most Sámsonnak (Schlanger András) ajánlja fel a szövetségkötést (a bosszú tervét). A férfi nem ismeri fel az asszonyt (a másik emberre való ráismerés problémája fontos motívuma a darabnak), pedig a hajdan történeteket közösen idézik fel: Kálmán király felesége, Predszláva Sámson szeretője lett (a kapcsolatot szögesen ellentétesen értelmezik: az asszony szerint örülten szerették egymást, a férfi szerint Sámson csak színlelte a szerelmet). Végül a királyné két fiút szült, az egyiket a királynak adta, a másikat Sámsonnak, aki fogadott fiaként nevelte. Ez a gyerek Saul (aki nem ismeri származását), a másik a száműzött Borics. Predszláva a férfi atyái

³³ „Én nem akarok áruló lenni. Hazafi se akarok lenni. Semmi se akarok lenni” – mondja.

³⁴ „Valakinek lenni kell, kincsem.”

³⁵ „Apám száműzött. Nem is az apám. Feljelentett a királynál. Milyen ember az ilyen? Milyen ország az ilyen?”

érzéseire apellálva veszi rá Sámson, hogy szervezzen összeesküvést Borics trónra kerülése érdekében, hogy majd bábként mozgatva a fiút, maguk uralkodhassanak.

Koltai M. Gábor rendezése épp ellentétes módon bontja ki ezt a jelenetet, mint az előzőt. Ott az erős sűrítés, itt a részletezés eszközével él. Ez alkalmat ad arra is, hogy döntsön azokban a kérdésekben, amelyeket Petőfi homályban hagy. Itt úgy tűnik, hogy Sámsonnak jelentett valamit Predszláva, hisz többször is maga elé mormolja a nevét, először akkor, amikor hírt hall felőle, másodszor akkor, amikor az asszony leleplezi magát. Azt is most fogja fel, hogy nemcsak Saul, hanem Borics is az ő fia. („Borics, Saul, Saul, Borics, egy is sok” – mondja.) És még azt is jelzi a rendezés, hogy Sámson nem Predszláva kedvéért, hanem valójában Ilonáért vállalkozik a pártütésre: úgy öleli át az egykori királynét, ahogy a mostanit szeretné, letaszítván Vak Bélát a trónról.

A boldogtalanság változatai

A második tematikus egységbe pontosan illeszkedő jelenet a következő, amelyben Ilona királyné (Széles Zita) és Béla fia, Géza (Nagyidai Gergőt) bosszút fogadnak azok ellen, akik Kálmán király alatt részesei voltak Béla megvakításának. (A jelenetet Petőfinél megelőzi Sámson és összeesküvő társainak első beszélgetése, de ezt elhagyja az előadás.) Ilona királyné és az ötéves Géza beszélgetését az előadásban groteszkké hangolja az, hogy felnőtt játssza a gyereket, kisfiús gesztusokkal, egy légy elfogásának és megvakítási kísérletének érzékletes mozdulataival. Mindezt a királyné lefojtott, robbanni készülő indulata, bosszúvágya ellenpontozza. Vak Béla (Fellinger Domokos) próbálja őket megbékíteni. Arról beszél, hogy ő másképp látja a világot: „Elvették két testi szememet, s nyertem helyökbe millió lelki szemet; mint, ha a nap lemegy, jó számtalan csillag. Elzárult előttem a föld, s megnyílt a menny.”³⁶ És arról próbálja meggyőzni a szeretteit, hogy ez valójában boldogságot teremt számára: „Óh, ti nem is gondoljátok, mily boldog a vak. Mi a vakság? Mennyei fátyol, mely eltakarja az ember elől a világot, melyet siralom völgyének neveznek.”³⁷

A *Tigris és hiéna* többi szereplője viszont – ellentétben Vak Bélával – folyton szembesülni kényszerül a saját valóságával, s nem merülhetnek a nem cselekvés nyugalmába. Tenniük kell valamit, miközben a cselekvés hiábavalóságának is a tudatában vannak. (Sámson például váratlanul kilép a Predszlávával való jelenetéből, s ezt mondja, mielőtt igent mondana a király elleni összeesküvésre: „Aki most mozdul, elhibázza, aki most pihen, elszalasztja”.³⁸) Emiatt a *Tigris és hiéna* szereplői a boldogtalanság és rosszkedv megmásíthatatlan állapotában vergődnek – anélkül, hogy dühükön és elégedetlenségükön kívül, ami bosszúra sarkallja őket, más megnevezhető cél is nyílna számukra. Az egyetlen kivétel Borics, aki a magyar koronát mint vágyképet látja maga

³⁶ Ezt a nyíregyházi szövegváltozat úgy egyszerűsíti, hogy a mai fül számára azonnal érthető legyen: „Elvették két testi szememet, s nyertem a helyükbe millió lelki szemet; amiképpen, ha a nap lemegy, jó számtalan csillag.”

³⁷ „A jóknak jobb nem látniuk, mint látni a nyomort, mely oly közönséges a földön, s melyet a legdúsabb uralkodók sem irthatnának ki” – fejezi be a gondolatmenetet. Ezt a részletet határozottan leegyszerűsíti a nyíregyházi változat: „Mi a vakság? Mennyei fátyol. A jóknak jobb nem látniuk, mint látni a nyomort.”

³⁸ A mondat Cseh Tamás – Csengey Dénes *Mélyrepülés* című művében hangzott el.

előtt. A többiek számára még efféle illúzió sem adatott meg. Csak a bosszú terve működik, nincsenek más célok, amelyekért törekedhetnének. És amikor megneveznek ilyesmit, akkor hazudnak. Mert ugye aligha hihető, hogy Predszláva a magyar trónra akarná juttatni Boricsot, aki elől menekül. És amikor ezt elfogadja Sámson célként, akkor Ilonára gondol, de aligha tudja, hogyan is teljesedhetne be a vágyképe. Mint ahogy Saul sem, azaz fogalma sincs, hogy ki és mi szeretne lenni, aminek eléréséhez terveket lehetne kovácsolni, és lépésről lépésre el lehetne oda jutni. Ezért nem is gondolhatott Petőfi ok-okozati cselekményvezetésre, illetve jellemfejlődésre, mert olyan világkép ösztönzi a darab megismerésére, amelyben ismeretlen az önkiteljesítés, a méltó helyzetbe kerülés, a megváltás lehetősége.

Ebben a világban semmi nem az, aminek látszik, és senki nem az, akinek tudja magát. És aki jármába próbálja fogni a látszatokat, végeredményben azt is maga alá temeti az ismeretlen, kiszámíthatatlan valóság. Épp ezért fontos szereplője a darabnak II. Béla, aki vaksága miatt kívül áll a látszatok világán, így mentes is azoktól a téveszméktől, amelyek a többi szereplőt fogva tartják. Ezt a kívülállást az előadás azzal is hangsúlyozza, hogy Vak Béla szinte mozdulatlan azokban a jelenetekben, amelyekben megjelenik. Mindehhez szomorú befelé fordulást társít a színészi játék. Azaz a Petőfi által a szereplő szájába adott boldogság-lehetőséget még mélyebb boldogtalanságként értelmezi az előadás (amely a dolgok mélyebb érzékeléséből fakadhat).

Leleplezések – ellenkező hatással

A tehetetlen cselekvéskényszer élményének a kifejtésében fontos lépést jelent a következő tematikai egység, amelynek középpontjában a leleplezések állnak. Ennek első jelenete az, amikor Saul leleplezi magát Ilona előtt, és közben leplezi a valódi szándékát. Sault Ilona iránti szerelme miatt száműzték az országból (mert feladta őt a vetélytársa – és az apja –, Sámson), és most átadja magát a királynénak, hogy végezzék ki, hisz visszatért. Saul valójában Sámson összeesküvését akarja leleplezni, amelyről Predszláva értesítette őt. Ezért kéri „utolsó kívánságaként” azt a királynőtől, hogy ott és akkor végezzék ki, ahogy ő kívánja. Így akarja a katonákat a pártütökhöz vezetni, de nyilván boldogtalan tehetetlensége is közrejátszik abban, hogy saját életét kínálja fel Ilonának.

Az előadás egyrészt azzal hitelesíti a jelenetet, hogy ahhoz a tehetetlen indulathoz kapcsolja, amelyet Ilona királyné férje vaksága miatt érez,³⁹ másrészt elhagyja azt az önleleplező gesztust, hogy Saul azért vall ismételt szerelmet Ilonának, mert az fel akarja őt menteni a halálbüntetés alól.⁴⁰ Az előadásban Saul szenvedélye akár valódinak is tűnhet, és Ilona sem maradhat érintetlen tőle. Ugyanakkor másképpen is indokolja azt, hogy végül Ilona teljesíti Saul különös kérését a kivégzésére. Saul ugyanis

³⁹ „Én szeretem őt igazán, lelkemből, ahogy nő szeretheti a férjét. És voltak alávaló lelkek, akik el akarták velem feledtetni női kötelességemet, a gyalázatosak.” „Én egyike voltam e gyalázatosaknak, királyné” – lép elő váratlanul a homályból Saul.

⁴⁰ „A manóba is, ez váratlan. Ez nem volt szándékom. Más nótát kell fűnom.”

részletekbe menően sorolja az egyre képtelenebb kívánságait,⁴¹ így ezek fényében már csupán teljesíthető kicsinységnek tűnik, hogy a királyné is legyen jelen a kivégzésnél.

Ha Petőfi történetet akarna mesélni, akkor valóban rosszul bonyolítana cselekményt, hisz anélkül, hogy kibontakozni hagyná őket, azonnal el is vágja az elindított szálakat. Így történt ez akkor, amikor Saul Magyarországra érkezve azonnal visszalépett attól, ami miatt visszajött (hogy Borics javára pártütést szervezzen). Ez történik most is, amikor Sámson épp csak megpendítette az összeesküvését, amit azonnal le is lepleznek. De ahogy ez történik, az mindent elárul Petőfi drámaírói technikájáról. Nemcsak arról van szó, hogy folyamatszerűen felépített cselekmény helyett önmagukban zárt, hatásos (érdekes, teátrális) jelenetekben gondolkodik, hanem arról is, hogy minden direkt cél mögött leplezett szándékokat mutat működni, amelyek nehezen kontrollálható folyamatokat gerjesztenek. Aminek eredményeként az a benyomásunk, hogy a darab hősei – bár egyáltalán nem passzívok, szorgalmasan szervezkednek vagy intrikálnak – egyáltalán nem urai a sorsuknak.

„Árulók leszünk, mert önmagunkat nem ismerjük. Árulók leszünk, mert nagy-ravágyás tombol a lelkünkben, anélkül, hogy annak irányt szabhatnánk. Árulók leszünk, mert erényt hazudunk ott, ahol lószar sincs a szívünkben, csak félelem” – fakad ki a király előtt Saul abban a jelenetben, amelyben valójában őt kellene ünnepelni az árulók leleplezése miatt, de a fiút – legalábbis az előadásban – még mindig a saját árulása gyötri. Ezek a gondolatok nem találhatók meg Petőfinél, de nagyon pontosan értelmezik Saul helyzetét. „Óvakodjatok a dühtől, ami nem találja a célját” – folytatja. „Meg a bosszútól, ha olyan szenvedély táplálja, ami nem ismeri önmagát. Ez egy kém, egy kém, amit a sátán küld ki, hogy lelket vesztessen meg a számára. A düh és a vágy, ez a két... ez a két...” – és itt belezavarodik a mondandójába, amit a vacsorázó urak próbálnak ötletszerűen befejezni. (Ezeknek a szövegrészeknek a betoldásával a nyíregyházi alkotók határozott értelmezését adják a *Tigris és hiéna* szereplőit mozgató bosszúvágynak.)

Petőfinél a királyi vacsora jelenete Saul dicsőségét, az udvarba való befogadását jelzi. Az előadásban viszont Saul tovább gyötrődik, elégedetlen magával, de a világgal is, provokálja a környezetét, a királyt is. „Köszönjük a szép beszédet. Nemes gondolatokat hallottunk...” – mondja az előbbi fejtegetés után Vak Béla. Mire az előadásban Saul ezt vágja rá: „Amerre nézek, semmi más, csak félelem, meg gyávaság, meg gyengeség, meg lustaság” – majd hozzáteszi: „Apám feljelentett.” Mire Ilona replikázik: „Te meg feljelentetted apádat, ügyes vagy.” A kínos helyzetet Sülülü, az udvari bolond (Vizkeleti Zsolt) poénja is alig oldja: „Azt hittem, vacsorázni fogunk, de ez itt valami etika-szeminárium.” Ezeknek a szövegeknek sincs nyoma Petőfinél, de a mából nézve természetes módon illeszthetők a darab világába, ugyanakkor valóságosabb figurává teszük Sault is. Bonyolítja a helyzetét az is, hogy az előbbi provokatív párbeszéd végén Vak Béla ráterheli a felelősséget Saulra, hogy ő döntsön apja sorsa felett: „kötél vagy szabadság.” (Ez Petőfinél egy jóval későbbi jelenetben történik meg.)

A vacsorajelenet folytatásában ismét egy leleplezést látunk, szintén ellenkező ha-

⁴¹ „És lehetnének kandeláberek. Meg százfős katonai kórus, amely a kivégzés első felében a *Radetzky-indulót* énekl három szólamban, a temetés alatt pedig rekviemet. Plusz siratóasszonyok.”

tással. Akár ebben is annak bizonyítékát láthatnánk, hogy Petőfi rosszul szerkeszt cselekményt, hisz azonnal elvágja a kínálkozó cselekményszálat: Borics zarándoknak öltözve jelenik meg a királyi udvarban, a célja az, hogy merényletet kíséreljen meg a király és a királyné ellen, de erre nem kerülhet sor, mert Saul azonnal leleplezi őt. (Előtte Borics már magát is leleplezte azáltal, ahogyan reagált Sülülü, az udvari boldond kellemetlenkedéseire.) De Borics váratlan fordulattal békét és kiegyezést ajánl a királyi párnak, amit Vak Béla készségesen elfogad. De mégis közelebb kerül a céljaihoz Borics azzal, hogy amikor magukra maradnak, tüzelni kezdi Ilona bosszúterveit. „Sokat várok ettől az országgyűléstől. Mindent” – mondja, amikor egyedül marad. „Béla pártja tetemesen csökkenni fog, és amennyit veszít a vak hülye, annyit nyerek én. Kolostorba való, nem trónra.”⁴²

A bosszú műve

A darab és az előadás utolsó tematikus egysége a bosszú beteljesedéseit mutatja. Előbb Judit szökik meg Milutinnal – ahogy ezt Predszláva tervezte. A hír hallatán Borics teljesen összeomlik. De az anyja nemcsak ezzel a veszteséggel szembesíti, hanem azzal is, hogy az országát, Galíciát is ellene fordította, így őt is hontalan, magányos földönfutóvá tette.

Ezt Sámson tömlöcében közli a fiával Predszláva, ahol a végzetébe fut a többi főszereplő sorsa is. Itt Saul nemcsak azt tudja meg, hogy Sámson nemcsak a nevelő apja, hanem a vér szerinti szülője, de azzal is szembesülnie kell, hogy Predszláva az anyja és Borics a testvére. „Lenyűgözően undorító!” – kiáltja, majd kínos röhögésbe fordul a kétségbeesése: „Hát mondom, a világ minden szörnye rokonom! Ezek a szüleim, az a testvérem. Micsoda pedigé, álmodni se mertem! Több nincs? Tömeggyilkos? Spicli? Hóhér? A Loch Ness-i Szörny?”⁴³ Úgy érzi, nincs tovább. Kardot ad Sámson kezébe, mondván, ha legyőzi őt, akkor szabad lehet. De nem kezd el vívni vele. „Látod, arra várok, hogy ölj meg” – mondja Sámsonnak, aki le is dőfi a fiát. („Jól van, ha csak ez kell!”)

Predszláva diadala, amellyel eddig Sámson vesztét ünnepelte, ekkor nyűszítő fájdalomba fordul át, ráveti magát a haldokló fiára, aki kibújik az öleléséből, és megvetően szól az asszonynak: „ne lehelj rám dögvészt; úgyis meghalok már...” Predszláva fájdalmát így a saját diadalává fordítja Sámson. De ő sem kerülheti el a végzetét: egy váratlan mozdulattal leszúrja az asszony. Végül Borisz és Predszláva néz egymással farkasszemet, mindkettőjük kezében tör, de a kitartott végső pillanatban még nem dőlt el, melyik sötét erő sújt le előbb.

A bosszú műve akkor lesz teljes, amikor sor kerül az aradi országgyűlésre. Előbb a király mond beszédet (vakságát az jelzi, hogy teljes sötétben kezdődik és zárul a jelenet), megpróbál békét hirdetni: „Legyen ez az ország példa az egész Európa előtt,

⁴² Petőfinél ez így hangzik: „E gyűléstől várok végtelen sokat. Mindent. Béla pártja tetemesen csökkenni fog, s amennyivel csökken a vak együgyűé, annyival növekszik az enyém. Kolostor neki, nem trón.”

⁴³ „Hah, hát a világ minden szörnye rokonom? Tehát ilyen gyalázatos vér foly ereimben. Oh, szegény, ne mard le képemről a bőrt! Ezek szülőim, az testvérem. Eszem, ne hagyj el, még szükségem van rád egy kis időre” – mondja Saul Petőfinél.

mutassuk meg, hogy Magyarország immár nem a pártoskodásban nagy. Vessétek kebletekbe az egyetértés magvát, s földeiteken bőven fog teremni bor és búza.”⁴⁴ De váratlanul Ilona tart fojtott hangon, szigorú, gyújtó hangú beszédet. A vak királyra mutatva ezt mondja: Ahogy most könnyem folyik, úgy folyjon vére a latroknak, kik ezt az égbekiáltó bűnt elkövetni nem iszonyodtak isten és törvény előtt... Igen, véres bosszú! Hogy még anyja méhében megrázkódjék az, aki ilyen tettekre csak gondol is, hogy elkövesse.” És erre a tömeg is véres bosszút kiállt. Petőfinél Vak Béla megpróbál békét parancsolni a gyűlésre, az előadásban csak Sülülü rázza őt, hogy tegyen valamit, de a tehetetlen király lassan kibotorkál a színről. Aztán megszólal egy géppuska sorozat, hogy lemészárolja azokat, akiken számon lehet kérni a közelmúltat. És ekkor egy hatalmas véres folt teríti be a színpad hátterét.

Országátvlatok

De a gyűlés hangulata pontosan jelzi, hogy milyen országban teremt véres rendet az erőszak. Ennél a jelenetnél is folytatják a nyíregyházi előadás alkotói azt a gyakorlatot, hogy a főszereplők esetében viszonylag hűségesen követik Petőfi szövegét, a hátteret azonban jelenkori tapasztalataik alapján teljesen újrarajzolják. Így a gyűlést is állandó bekiabálások, közbevetések jellemzik. (Hasonló hangulatban zajlik, ahogy kisebb körben korábban a főurak is be-beszóltak a király vacsorája alatt). Így összehatásában a kocsmai jelenet meghosszabbítását látjuk az aradi gyűlésen (de ez a hangütés határozta meg Sámsonék összeesküvését is.) Tehát nem egyszeri ötlet, hanem az egész előadást meghatározó megoldás, hogy a kocsma-Magyarország teremti meg a főszereplők sorának közegét. (Miközben a király és a királyné beszédében követi az előadás a Petőfi-darabot, a bekiabálások újrafogalmazásával ezek teljesen új kontextusba kerülnek.)

Az aradi országgyűlést tehát úgy jeleníti meg a nyíregyházi előadás, mintha egy modern parlamentben ülnénk, ahol a szónokok beszédére azonnal reagál a hallgatóság. Ezek a bekiabálások abból a szempontból anakronisztikusak, hogy nem hierarchikus viszonyokat (királyságot), hanem egyenrangúságot, azaz kvázi demokráciát tételeznek fel. „Szavazzatok meg!” – kiabálja például valaki. „Nem, pályáztassuk meg!” – üvölti őt túl egy másik hang. Vak Béla békeszónoklata közben bekiabálja valaki: „Jelentkezzen az, aki jövőjét a béke útján képzelel!” „A magyar hagyomány ereje mindig is a hódításban erjedt... Nem azért jöttünk ki Etelközből” – vágja rá egy másik. De eleinte Ilona is hasonló reakciókat kap. Amikor megkérdezi, hogy „magyarok, volt-e valaha jobb királyotok II. Bélánál”, akkor válaszként felsorolják neki az egész Árpád-házat. Közben valóságos marakodás kezdődik a leleplezett árulók birtokaiért. („Azt ki kapja?” „Aki marja.”) Ennek a zűrzavarnak a láttán könnyen támadhat bárkinnek az a benyomása, hogy itt rendet csak az erőszak vágthat, ami jelen esetben a múltért vett elégtétel formáját ölti.

De a másik oldalról sem fest kedvezőbb képet az előadás. A regnáló hatalom ellen összeesküvő Sámsonék országképzelése, jövőképe is csököttségéből fakadó merő

⁴⁴ Petőfinél ezt mondja Vak Béla: „Azért fogadjátok tanácsomat, legyetek békében. Vessétek kebletekbe az egyetértés magvát, s földeiteken bőven fog teremni bor és búza. Anélkül nem fogtok aratni és szüretelni, mert az egyenlenség jégeső, mely elveri vetéseiteket és szőlőtöket. Ez hozott már a magyarra sok terméketlen esztendőt.”

abszurditás. A nyíregyházi alkotók itt is szabadon bánnak a darabbal. Petőfi a második felvonás utolsó jelenetében úgy jeleníti meg a Sámson szervezte összeesküvést is, hogy az derüljön ki belőle, mint a korábbi szövetségkötésekből: a névleges cél és a valódi szándék élesen kettéválik bennük. De ezt Petőfi itt leplezi le a legteljesebben, hisz Sámson nem is próbálja „megideologizálni” a Borics javára szervezendő párt-ütést. A résztvevők számára egyetlen visszautasíthatatlan érve van, hogy személyes hasznot húzhatnak belőle.

Ha úgy tetszik, a nyíregyházi előadás alkotói ezt a leleplezést feszítik tovább a képtelenségig (ami a sok jelenből ismerős szólam hatására valahogy mégis valóságosnak tűnik). Az összeesküvők is osztozkodással kezdik a tanácskozást, és a remélt diadal utáni „terveiket” vázolják fel. Az egyik például, mivel szereti a lovakat, ezért fel akarja építtetni Sárospatak főterén a „Gróf Sándor Móric Szittyá Magyar Lóversenycsarnok”-ot. A közbevetésre, hogy ott most egyetlen van, rávágja: „átalakítjuk! Egyetem-ből lóversenypálya! Olcsóbb is. Épület van, a falak állnak, csak ki kell hajigálni, ami foglalja a helyet. És aki foglalja a helyet!”

De visszatérnek a kocsmajelenetből ismerős, idegengyűlölő hazafias szólamok is. Az egyik „összeesküvő”, akit mindenki alkoholistának tart, dühödt szónoklatot vág ki: „Én nem másért iszom, csak mert igaz magyar ember vagyok. És az igaz magyar ember nem iszik vizet. Igyon vizet az idegenszívű söpredék, aki szőrös mancsát rátenné szép magyar hazánkra. Igyon vizet a sajtzagú morva, a rusz medve, igyon vizet a karatykoló talján! Teázgasson csak egymással a sok selypegő buzeráns.” Az egyikük tiltakozik, hogy ő szokott teázni, de nem buzi. Egy másik nem is tudja, hogy mi az a tea. Mivel mások is így vannak ezzel,⁴⁵ kipróbálják, hogy milyen is a tea. A teafőzés abszurdba hajló kísérletének célját Sámson fogalmazza meg: „Nem-nem, forralj csak vizet – urak, nem jelenthetjük ki valamiről, amit nem ismerünk, hogy örökletes! Arról ismerszik meg a kultúrember, hogy előbb kipróbál, és csak azután betilt.” A kísérlet végeredményeként az egyikük kijelenti: „csak akkor fogadom el Tolnát, ha betiltjuk ezt a tea nevű förmedvényt.” És ezzel eldőlt a tea sorsa. Betiltják! Efféle szemlélettel próbálnak jövőt szabni az országnak.

Van kiegyezés?

Az előadás záróképében (Sámson börtönjelenetének végén) két egyenlő erő, Borics és Predszláva néz egymással farkasszemet, mindkettejüknek a kezében tőr. Ezen eldöntetlen, kitarzott pillanathoz kapcsolódik az a „zárókórus”, amely a darabhoz fűzött kommentárként olvasható. Jelmezben belép az előadás többi szereplője, és egymást váltva énekelni kezdik a *Kiegyezés tangót*.⁴⁶ Közben apró táncmozdulatokat végeznek, majd nagyobb mozgásokba kezdenek, de ez összhatásában továbbra is a mozdulatlanság, illetve a körben járás képzetét kelti.

⁴⁵ „És büszke vagyok rá, hogy nem tudom! A tea külföldi csinálmány. Van nekünk elég ősi, igaz magyar italunk.” „Na de ennek mennyi esélye volt, hogy pont a tea nem magyar? Én azt hittem, hogy a tea is egy olyan ősi etruszk, sumér, szittyá, szkíta, hun, akkád, óegyiptomi, egyszóval, hogy egy magyar találmány.”

⁴⁶ Cseh Tamás – Csengey Dénes *Mélyrepülés* című estjének (és lemezének) egyik dala.

„Legyen ez tangó, ez tangó, ez tangó, ez tangó, ez tangó. / Egy vérrel írt táncrenden időtlen időktől zajló, / egy dugdosott, fogdosott, összekent, nyálazott tangó. / Egy ócska kis bűnlajstrom végszava, borgőzben szagló” – szól a dal. „Ön Európát rabolja éppen!” – bújja az asszony, / „Ugyan már kedvesem, mit nem mond!” – kacsint az úr. / „Hát hol van itt Európa? Nézzen szét, nézzen magába! / Itt sár van és ön van, és én vagyok szakadatlanul” – teszi hozzá egy másik versszak.

Ironikus, elgondolkodtató lezárása ez a dal egy formátumos, szép előadásnak. A nyíregyházi *Tigris és hiéna* életre kelt egy elfeledett klasszikust, és hozzászól ahhoz a világhoz, amelyben élünk. Nem véleményt sugall, hanem kérdéseket kényszerít ránk. Alaposan végiggondolt koncepció szervezi az előadást. Talán túlságosan is alaposan végiggondolt, ezért tűnik néhol talán túlságosan is részletezőnek, egyenletes tempójúnak a játék. Ez némileg eltakarja azt a szenvedélyt, ami az előadás mélyén felismerhető. De magyar színházakban ritka az a gondos munka, ami létrehozta ezt a produkciót. Ami egyúttal azt is bizonyítja, hogy a nyíregyházi társulat még mindig az ország egyik legjobb ízlésű színházi együttese.

PETŐFI SÁNDOR: *Tigris és hiéna*. Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza. 2013. Rendező: Koltai M. Gábor. Szövegváltozat: Peer Krisztián, Sediánszky Nóra, Koltai M. Gábor. Látványtervező: Vereckei Rita. Dramaturg: Sediánszky Nóra. Rendezőasszisztens: Fülöp Angéla. Ügyelő: Kováts István. Súlyó: Kovács Katalin. Koreográfus: Vámosi Judit. A Togrul-nóta zenéjét Kazár Pál szerezte.

Szereplők: Saul, földönfutó: Vaszkó Bence. Borics, Galícia fejedelme: Vicei Zsolt. Predszláva, Borics és Saul anyja: Szabó Márta. II. (Vak) Béla, Magyarország királya: Fellingner Domonkos. Ilona királyné, a felesége: Széles Zita. Sámson, zsoldos: Schlanger András. Judit, Borics felesége: Jenei Judit. Sülülü, bolond. II. Béla udvarában / Gönödör, magyar úr: Vizkeleti Zsolt. Milutin, szolga Borics házában / Vas, magyar úr: Rák Zoltán. Géza, Ilona kisfia / Dengez, magyar úr: Nagyidai Gergő. Tivadar, magyar úr: Varga Balázs. Előfordulnak még számos jelenetben: uracsok, léhűtők, összeesküvők, egy börtönőr, békétlenek és alkoholisták. Sőt katonák: Belme Bence, Jakab Attila, Joó Tibor, Kövesdi Attila, Riczu Zoltán.